

Typické projevy chování nadaných dětí – jak můžeme nadané dítě poznat?

Každé dítě je individualita a to platí o všech dětech, tedy i těch, které dosahují v určité kognitivní (poznávací) oblasti nadprůměrné schopnosti. Přesto se ukazuje, že rozumově nadané děti mohou mít jisté společné projevy chování, které souvisí s jejich rozvinutými rozumovými schopnostmi.

Ne všechny nadané děti však poznáme podle níže jmenovaných charakteristik. Je řada nadprůměrně nadaných dětí, jejichž schopnosti nejsou rovnoměrně rozloženy či rozvinuty, a tomu odpovídají i jejich typické projevy chování, které také nesou nádech určité nerovnoměrnosti a kolísavosti. Jsou však i nadané děti, které je téměř nemožné identifikovat pouze na základě pozorovatelného chování (např. děti s poruchou učení, děti s poruchou chování, děti školsky neprospívající a další), protože jejich skutečné schopnosti bývají maskovány a kompenzovány zmíněným více či méně závažným handicapem. Zejména v těchto případech je nutná cílená psychologická diagnostika a školní opatření, aby se tak umožnila odpovídající náprava handicapu a optimální rozvoj schopností.

Typické projevy chování v oblasti poznávání:

- **Bohatá slovní zásoba**

Tuto charakteristiku můžeme pozorovat už během prvního roku dítěte. Nadané děti znají (umí vyslovit) nebo poznají, tj. správně identifikují (znají pasivně) řadu předmětů, věcí, hraček, osob atd. Jejich slovní zásoba se již od tohoto období rychle rozšiřuje. (Normální nárůst slovní zásoby bývá přibližně kolem 18 měsíců, u nadaných dětí začíná již kolem jednoho roku.) Tyto děti záhy sestavují poměrně složité větné konstrukce, rychle si osvojují gramatická pravidla, začínají dříve než ostatní děti používat osobní a přivlastňovací zájmena (já, mně, což souvisí i s časnějším uvědomováním si vlastní osobnosti).

Jejich slovní zásoba se i v batolecím období rychle rozšiřuje, a tak se dovedou velmi přesně, jednoznačně vyjadřovat. Nedělá jim problémy používat správně i cizí slova. Tyto schopnosti souvisí zejména s velmi dobrou krátkodobou i dlouhodobou sluchovou a zrakovou pamětí, proto ji nemusí mít a prokazovat všechny typy nadaných dětí. Paradoxně ovšem právě rozvinutá řeč, bohatá zásoba a způsob vyjadřování, může být „kamenem úrazu“ při komunikaci s ostatními vrstevníky, pro které bývá ještě velmi nesrozumitelná.

Řeč přímo souvisí s myšlením, což můžeme velice názorně pozorovat v časnějším vytvoření tzv. vědomí trvalosti objektu - poznání skutečnosti, že věci nebo lidé existují, i když je momentálně nevidíme. Tuto schopnost pozorujeme u nadaných dětí mnohem dříve než u ostatních. Vývojová norma je kolem 18. měsíce, u nadaných již kolem 12 měsíců. (Poznáme ji tak, že dítě intenzivně hledá náhle schovanou, např. dekou zakrytou hračku, se kterou si aktuálně hrálo. Ví, že nepřestala existovat. Dítě, které schovanou hračku nehledá, nemá tuto schopnost ještě vytvořenou, pro něj přestala hračka existovat.)

- **Jsou náruživými čtenáři, řada z nich umí číst už od ranně předškolního věku.**

Řada nadaných dětí projevuje spontánně, sama od sebe velký zájem o písmena a čísla, a to již od velmi útlého věku (i od 10-12 měsíců). Mnohé z nich ještě nemluví a už ovládají celou abecedu. V zahraniční literatuře se tyto děti označují jako „*děti tužky a papíru*“, protože písmena i čísla nejen brzy čtou, ale také napodobují jejich tvar a posléze píší tiskacím písmem celá slova. Řada odborníků se shoduje na tom, že právě schopnost číst před 4. rokem je znakem výjimečného rozumového nadání.

Rodiče a učitelé, kteří nejsou obeznámeni s touto skutečností, mohou mít tendenci tento vývoj brzdit „aby se dítě později nenudilo ve škole“. Tyto zásahy však nemají žádný smysl. Naopak, jdou proti přirozenému individuálnímu tempu vývoje takového dítěte. Je ale důležité, aby se

psaní a čtení těchto „malých čtenářů“ nestalo jen samoučelným opisováním čísel a čtením telefonních seznamů.

- **Mají touhu vědět, jak věci fungují, mají řadu zájmů nebo jen několik základních, které jsou schopni do hloubky zpracovávat postupně střídat.**

Zájmy těchto dětí bývají jiné, než zájmy stejně starých vrstevníků. To většinou poznáme hned na první pohled. Již od předškolního věku (cca kolem 3 let) jsou to zájmy spíše rozumové. Tyto děti chtějí číst encyklopedie, zajímají se o to, jak vznikl vesmír, jak funguje elektřina, chtějí vědět, jak vznikl svět, jak zanikli dinosauři, co jsou to meteority, uvažují o smyslu života. Tomu odpovídají i preference jiných hraček, a to již od útlého, batolecího - předškolního věku. Patří sem knížky, atlasy, šachy, počítač. Jde o záliby, které ostatním dětem ještě nic neříkají. Pro řadu učitelů i rodičů je chování takových dětí nepochopitelné, neodpovídá totiž žádným vývojovým normám, které známe z vývojové psychologie, a proto si často nevědí rady, jak a zda vůbec tyto děti dále rozvíjet.

- **Jsou schopni spojovat zdánlivě nesouvisející věci do smysluplného celku.**

Tato schopnost se může projevit různými způsoby. Děti, které jsou tvořivé a mají vysokou míru zrakové představivosti, mohou překvapit rodiče tím, že vytvářejí a konstruuji zajímavé stavby, připravují experimenty z běžných domácích předmětů a stavebnic. Slovně nadané děti zase komponují zajímavá spojení slov a vět, píší příběhy, vytvářejí si vlastní časopisy a formulují své teorie. Tato schopnost, společně se **schopností abstraktního uvažování** se projevuje i ve **velkém smyslu pro humor**.

- **Rády jsou s dospělými lidmi nebo staršími kamarády.**

Vzhledem k často odlišným zájmům nacházejí nadané děti kamarády mezi staršími dětmi nebo dospělými. Kamarády často najdou spíše ve věkově různorodých zájmových kroužcích, někdy i mezi vedoucími těchto zájmových činností.

Někdy se však stává, že „odrazují“ ostatní děti tím, že je příliš organizují, vymýšlejí pro ně komplikované hry s ještě komplikovanějším zadáním a pravidly, což není ostatním dětem příjemné. Učitelé i rodiče mohou nesprávně tuto schopnost hodnotit jako přílišnou dominanci a manipulativnost.

Některým dětem se ale odpovídajícího kamaráda nepodaří najít vůbec a uzavírají se doma u počítače nebo u knížek. Toto řešení je „řešením“ jen dočasným a částečným, neumožňuje totiž rozvoj důležitých sociálních dovedností, které si musí každý z nás do určité míry nacvičit. Proto by měl každý rodič pomáhat takovému dítěti navazovat sociální vztahy s kamarády. Nemusí jich být mnoho, stačí jeden či dva, kteří zprostředkují běžný kontakt s dětskou populací.

- **Jsou velice dychtivé po získávání nových informací.**

Nespokojí se s jednoduchými odpověďmi „na to jsi moc malý“, „to ti řeknu později“, „to se budete učit jindy“, „tak to prostě funguje“. Zhruba od dvou let začíná rodičům takového dítěte etapa nekončících zvědavých otázek, neúnavného dotazování se jak, proč, kdy? Proto mohou být velmi nesprávně hodnoceni jako příliš „filozofující“.

- **Mají výbornou schopnost koncentrace pozornosti.**

V oblastech svých zájmů prokazují nadané děti výbornou **schopnost dlouhodobé koncentrace pozornosti, soustředění**, a to již od velmi útlého věku. A nemusí se jednat jen o zájmy.

Schopnost dlouhodobé koncentrace pozornosti od útlého věku je typická charakteristika nadprůměrně nadaných dětí. Proto jim mnohdy nevyhovuje časté střídání různých aktivit (psaní, cvičení, čtení...), které naopak doporučujeme u ostatních dětí během počátků školní docházky, jelikož tak lépe udrží dlouhodobější, kvalitní pozornost.

Nadané děti bývají schopny simultánně, dlouhodobě **udržet dobrou pozornost i k několika různým podnětům**. Zapamatují si tři i čtyři úkoly, které učitel zadá, a jsou schopny je postupně, velmi operativně řešit. Není to však povrchnost, jak by se mohlo na první pohled zdát. Je to schopnost **dobře a rychle zpracovávat různé informace**.

Některé nadané děti se navíc dokáží tak koncentrovat a ponořit do problému, že nic kolem sebe nevnímají. Tento fenomén se v psychologii nazývá „stavem plynutí“ (flow), a jde o důkaz pozitivního, skutečného hlubokého vtažení do problému. Někteří dospělí mívají však tendenci takové děti hodnotit jako snílky, kteří věčně nedávají pozor a žijí mimo realitu. Právě tyto děti bývají často chybně označeny jako děti s poruchou pozornosti.

Tomuto typu nadaných dětí (někdy je označujeme jako badatelé) vadí, když nemohou úkol skutečně dobře a dokonale promyslet a dokončit a když vnějším zásahem musí přejít ke zcela jiné činnosti. V těchto situacích se mohou bouřit, protestovat a rázně dávat najevo svůj nesouhlas. Učitelé si často stěžují, že takové dítě nechce odevzdat test s pětiminutovkou nebo jinou písemnou práci, protože si chce ještě „některé věci promyslet“. Rodiče zase dobře vědí, co to znamená přimět takové dítě, řešící zrovna „fyzikální záhadu“ k procházce v parku. To jsou důvody, proč mohou být některými rodiči a učiteli hodnoceny jako příliš perfekcionista a nepřízpůsobivé.

Autor: Šárka Portešová